

Truus Matti
Mister Orange

Översättning av Per Holmer

NEW YORK

MARS 1945

Översättningen har erhållit produktionsstöd från

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Lindskog Förlag
www.lindskogforlag.se
Stockholm 2017

Nederländska originalets titel: Mister Orange

© Uitgeverij Leopold, Amsterdam 2011

© Översättning: Per Holmer

© Omslag: Enchanted Lion Books

Grafisk form: Lennart Lindskog

Första upplagan, första tryckningen

Tryckt i Riga 2017

ISBN 978-91-85311-68-2

Linus flyger fram. Han skuttar över vattenpölar, svävar över trottoarkanter, åker slalom mellan fotgängare och väjer undan för mötande. Han låter sig inte hindras, han har fått vingar. Ju snabbare han springer, desto mindre tar det emot. *Det är tack vare skorna*, tänker han. De sitter som gjutna. Från och med nu är de varken för stora eller för små. I dag känns de som gjorda just för honom.

Det är fullt med folk längs Park Avenue. Någon ropar bakom ryggen: *Se dig för pojk!* Men det låter glatt, inte argt på riktigt. Hur skulle någon kunna vara arg en dag som denna? Solen har äntligen förstått att våren är här. Linus rusar norrut, med solen i ryggen så att den lyser emot honom i alla ansikten han möter. Allt som finns kvar av de gångna dagarnas regn är pölar på gatan som fångar upp det skarpa ljuset. Plötsligt får han lust att bege sig till East River för att se solen glittra på vågorna.

Han viker av åt höger. På tvärgatan lyckas solen bara kasta några enstaka strålar när den tittar fram mellan två höga byggnader. Han rusar vidare, korsar Lexington Avenue, strax efteråt Third och har redan passerat Second när han måste stanna till och hämta andan. Han sätter handflatorna mot knäskålarna och

står och flämtar mitt på trottoaren. Någon stöter emot honom, och en pojkröst ropar något han inte lyckas uppfatta. Han rätar på ryggen för att se efter vem det är. Han ska just vrida på huvudet när något påkallar hans uppmärksamhet innanför ett skyltfönster. Han kliver närmare. I fönstret syns några tavlor, och i ena hörnet bakom den stora rutan sitter en affisch som med stora svarta bokstäver gör reklam för något. Men vad som fångar hans blick allra mest är fotografiet bredvid affischen. Ett välbekant ansikte betraktar honom genom ett par mörka glasögon, som om det vore den naturligaste sak i världen. Man måste titta riktigt noga för att upptäcka leendet i ena mungipan. Linus ler tillbaka, det går av sig självt. Ansiktet känns så hemvant, som om det bara hade hunnit gå en dag sedan det kikade fram bakom dörren. *Linus! Stig på ...*

Affischen anger en adress: *11, West 53rd Street.*

Linus gör helt om. East River får vänta. Först måste han ta sig tillbaka hela vägen till Park och därifrån fortsätta vidare en bra bit söderut. I de här skorna och med solen rakt i ansiktet är han där på nolltid.

NEW YORK
SEPTEMBER 1943

1

När Albie gick ut i kriget fick de allihop nya skor. Inte ny-nya, som Albies glänsande höga armékängor som luktade färskt läder och fortfarande var styva, utan nya på det sättet de ansågs vara nya hemma hos Linus: de äldre blev nya skor för näste man på tur.

För Linus var det verkligen på tiden. För att slippa stöta i tårna vid vartenda steg hade han gjort det till en vana att gå med fötternas utsidor mot marken. Han intalade sig själv att ingen märkte något, men Rosie Donnelly missade aldrig ett tillfälle att högt och ljudligt sticka hål på hans påhitt. ”Hallå där, Linus Muller! Har du stött emot något? Eller trycker blåsan på?”

”Äsch, låt henne pladdra”, brukade Liam säga när han såg hur Linus rodnade. Det var lätt för honom att säga, han som hade växt upp med sin storasysters vassa tunga. Honom lyckades hon inte såra i första taget.

”Är Linus äntligen tillbaka?” ropade mamma från övervåningen när han öppnade butiksdörren. Det var lördag eftermiddag och fullt med folk som ville handla. Pappa stod bakom disken och vägde upp tomater åt en kund. *Raska på nu*, signalerade han med ett ögonkast mot Linus. Nere i butiken samtalade de alltid med gester och blickar. *Du vet hur mamma blir om*

hon måste vänta. Den senaste halvtimmen hade hon ropat samma sak så fort en ny kund hade klivit in.

Ja, ja, jag är redan på väg. Linus stack upp handen och gick vidare. I utrymmet bakom butiken stod Simon och staplade tomlådor. Linus fortsatte upp mot övervåningen med den tunga inköpskassen. På de översta trappstegen stod fyra par pojkskor, de minsta längst ner och de största högst upp. Bara de mellersta saknades.

”Var har du hållit hus?” Mamma kom ut från köket med en jutesäck. ”Raka spåret hem från butiken, sa jag ju. Du har visst glömt både Albie och skomakaren. Hur ska han hinna med alla skorna i eftermiddag om han får dem för sent?”

”Det var så mycket folk överallt.” Linus krängde av sig skorna och räckte över dem till mammas utsträckta händer. Han nöp försiktigt i tårna innan han böjde och töjde dem för att få tillbaka känslan.

”Simon kom hem för länge sedan, trots att han har längre väg.” Som tur var hade hon fullt upp med att inspektera skorna och frågade inget mer. På hemvägen hade Linus tittat förbi hos Liam, och sedan hade de gjort sällskap till Fifth Avenue för att hinna se något av förberedelserna inför arméparaden. Samtliga tvärgator var avspärrade, trots att det skulle dröja ett tag innan soldaterna tågade förbi.

Han hade klämt kassen mellan fötterna och lutat sig över gallerstaketet ihop med Liam. Utan alla bilar

såg gatan bredare ut än vanligt. Han tänkte på alla tusentals soldater som strax skulle marschera förbi i ändlösa led, hela den långa vägen ner till Washington Square Park. Soldater som senare under kvällen skulle stiga ombord på jättelika fartyg och resa till Europa för att kämpa mot Hitler. Men innan dess skulle de under eftermiddagen mötas av jublet från hela New York. Från alla i New York utom Linus som måste stanna hemma för att skorna var hos skomakaren.

Under veckan som gått hade han bönat och bett att man skulle skjuta upp det en vecka. Men mamma gav inte med sig. ”Det kommer ännu fler parader än jag skulle önska”, sa hon. Mamma tyckte illa om kriget. ”När vi följer Albie till tåget på söndag måste vi alla se snygga och prydliga ut.”

Mamma var klar med inspektionen och stoppade ner det sista skoparet i säcken.

”Albie?” Hon höll upp säcken. ”Nya sulor och klackar, lagade sömmar och nya snören.”

”Albert”, rättade Albie henne. Nu när han fyllt arton och skulle rycka in i armén ville han bli tilltalad med sitt rätta namn, det som alla jämt glömde bort.

”O’Leary på 75th Street. Han sitter och väntar, så raska på!”

Albie tog emot säcken utan att säga något. Sedan några dagar tillbaka gick han ständigt omkring i uniform, och det märktes att han egentligen tyckte uppdraget var för futtigt för en riktig soldat. Men han var

så illa tvungen. Han var den ende av pojkarna som hade skor på fötterna.

Linus kastade långtansfulla blickar på sin storebror när han gav sig av. Nu när hela staden vimlade av hjältar måste han själv stanna hemma. Som en hjälte i bara strumplästen.

Trots att Linus tagit på sig tre par strumpor kände han av kylan från golvet inne på lagret bakom butiken. Han hade skalat ett helt berg med morötter så att pappa skulle ha tillräckligt för hela veckan. Varje gång dörrklockan pinglade tog han ett kliv bakåt för att se vem det var som steg in. Om Albie skyndade sig kanske Linus skulle få se en skymt av slutet på paraden.

Men när klockan var halv fem och Liam kom och frågade om han skulle följa med hade han fortfarande inte sett röken av Albie. Liam sa att han tidigare under eftermiddagen sett honom kliva in hos Werthers. Där sålde man tidningar och tobaksvaror, och det var dit man brukade gå för att snappa upp nyheter om både grannskapet och kriget. Albie hade självfallet visat upp sin uniform. Bara han inte glömmer skorna, tänkte Linus bekymrat medan han lyssnade på Liam som blev het om kinderna när han berättade om alla soldaterna på led som bar riktiga gevär och marscherade så stramt att man fick gåshud. Han hade till på köpet stått så nära att dånet från trummorna hade känts i hela bröstkorgen.

Så snart Liam hade pratat klart blev han rastlös. Linus förstod att han ville tillbaka. Om inte Albie snart dök upp fick Liam i värsta fall gå ensam. ”Tänker han komma någon gång?” frågade Liam om och om igen. ”Alldeles strax börjar det skymma ...”

När Albie äntligen kom hem hade Liam för länge sedan gett sig av.

”Får jag kila ut en liten stund?” frågade Linus. ”Jag lovade Liam. Bara till Fifth och ta mig en titt. Sedan är jag tillbaka.”

”Det är din brors sista kväll hemma”, sa mamma. Hon lyfte upp Sis ur barnstolen. ”Alltså stannar allihop hemma. Även Albie.” Hon vände sig om mot Albie som redan stod vid trappan och hoppades kunna smita ut obemärkt. Som om inte hela staden redan hade hunnit se hans uniform!

”Albert”, rättade Albie. I stället för att svara räckte mamma över Sis och började tömma säcken.

I morgon skulle Albie in i armén, men i dag var det som vanligt mamma som styrde och ställde. Det kunde varken ett par glänsande kängor eller en ny uniform ändra på.

2

De nya skorna luktade lim och skokräm. Linus hade stoppat dem fulla med tidningspapper framtill och dragit åt snörena så hårt som möjligt, men för varje steg han tog kände han hur fötterna gjorde små simrörelser. Skospetsarna var böjda. Simons vinklade tår hade dag ut och dag in pressat dem uppåt. Nu måste Linus tår se till att få ner dem igen, och han kunde nästan höra Rosies retfulla stämman. *Titta på Linus! Förut hade han bara flaxöron, men nu har han fått två uppnäsor också.*

Det var sista söndagen i september. Det var så fullt med folk på trottoaren att de måste gå i led. Störst gick först och minst gick sist, som vid alla viktiga tilldragelser. Pappa i täten och Albie tätt bakom med sjömanssacken över ena axeln. Med sin nya armémössa på huvudet blev han en aning längre än pappa.

Linus gamla skor hade blivit Max nya, och nu gick de bakom honom. Under hela söndagsmorgonen hade han klagat på att de var alldeles för stora och att han ville ha tillbaka sina egna. Men det gick inte nu när de i stället hade blivit Wilkes.

Det var långt att gå till Grand Central Station, och pappa verkade hela tiden öka takten. Varje gång Max snubblade på sina egna fötter måste han ta tag om Linus midja.

”Det går för fort för småttingarna, Bertie!” ropade mamma framåt över alla huvuden. Hon gick längst bak med Sissie på armen och puttade Wilke framför sig. Mellan dem och Max bildades ett gap som bara blev större och större. Först när Wilke började gråta gjorde pappa halt och lyfte upp honom på axlarna. Tillsammans med Wilke blev han längst av dem alla igen.

Albie åkte inte direkt till Europa med båten. Först måste han till ett utbildningsläger tillsammans med andra soldater som liksom han själv ännu inte varit ute i kriget. Det grämde Linus att hans storebror inte gått med i paraden och att han själv inte skulle kliva ombord på tåget.

Men när de till slut steg in i den enorma vänthallen på Grand Central Station kände han sig ändå högtidlig, som om han steg in i en katedral. Genom fönstren högt ovanför huvudet föll solljuset ner i sneda strålar. Runt omkring dem ekade röster och fotsteg. Någonstans i fjärran hördes en musikslinga. Tillsammans sögs de upp av folkmyllret, men höll sig tätt intill varandra när de vandrade igenom den pampiga stationshallen.

Perrongen lyste grön av alla arméuniformer. Där rådde en nervös brådska, folk ropade och skrattade om vartannat. I ena änden av perrongen spelade en musikkår marschmusik.

Pappa ställde upp dem prydligt på en rad, och när det var gjort visste ingen vad man skulle ta sig för eller säga. Under avskedsfesten kvällen innan hade hela kvarteret kommit förbi. Det hade utbringats så många lyckönskningar att det nu inte verkade finnas några kvar.

”Då så, grabben!” Pappa sträckte fram handen. ”Och så väjer du undan för kulregnet.” Så hade grannen skämtat dagen dessförinnan. Albie nickade en smula förläget, kramade om pappa och tog sedan farväl av hela raden så snabbt han kunde. Mamma behöll Sis på ena armen medan hon lade den andra om hans hals. Sis rufsade Albie i håret med sin klibbiga näve, och när han till slut lyckats frigöra sig och Sissies hand var tom grep hon tag i hans mössa och kastade iväg den med ett glädjetjut. Albie rusade rakt in i folkmassan, dök skrattande upp igen en bit bort vinkandes med mössan ovanför huvudet. I strömmen av soldater knuffades han allt längre bort från de andra, mot det väntande tåget, uppför trappstegen, och försvann in i tåget. En stund senare stack han ut huvudet genom ett fönster, men hann inte säga något förrän han rycktes tillbaka och ett obekant ansikte visade sig.

Musiken tystnade och Linus trodde att någon skulle hålla ett tal. Borgmästaren, eller kanske en general. Men i stället slogs samtliga dörrar en efter en igen med en smäll. En vissla hördes, vagnshjulen

började knarra och tåget satte sig sakta i rörelse. Folk ropade kors och tvärs, och en del sprang i kapp med tåget som rullade iväg. Linus fick lyfta upp Wilke som var nära att bli nertrampad i trängseln, och när han tittade upp igen försvann tåget vaggande och krängande ur sikte, och han såg inte längre skymten av sin storebror.

”Albie!” ropade han. Rösten dränktes av larmet. En tjock klump for ner i maggropen. Känslan spred sig till armar och ben. Plötsligt insåg han att han hade glömt att säga en massa saker, och nu var det för sent.

”Albert”, suckade mamma. Som om hon såg det som sin sak att rätta Linus nu när Albie inte längre kunde göra det själv. De stod kvar och tittade tills hela tåget slukades upp av en tunnel.

Pappa hostade till. Han ritade små ringar i luften med pekfingret, och alla vände sig om ett kvarts varv. I gåsmarsch, som en egen liten armé, tågade de bort från perrongen och gick vidare genom den jättelika stationshallen mot utgången. Nu var det minste man som gick först, mamma i täten med Sis som gav ifrån sig ett läte mitt emellan gnolande och gråt. Nu gick Max framför Linus, och så snart han snubblade till råkade han sparka på Wilkes hälar, som för varje gång ilsket vände sig om. ”Lägg av!” fräste han, varje gång en smula gällare, tills pappa slutligen lyfte tillbaka honom upp på sina axlar. Linus var inte den

ende som behövde vänja sig vid att gå i någon annans skor.

Hemma i det knäpptysta rummet hängde girlangerna kvar efter avskedsfesten. Mamma tog av sig kappan och fyllde tomrummet med att utdela order till alla. Hon räckte över Sis till Max och bad honom se till sin lillasyster och Wilke. Simon bad hon plocka ner girlangerna. Hur mycket än småttingarna än protesterade vek hon inte en tum. ”Kriget är inget att fira”, sa hon medan hon gav Linus en trave sängkläder och sköt honom framför sig mot Albies och Simons rum. I det pyttelilla rummet fanns det bara plats för en våningssäng och ett skåp. Linus såg på underslafen som Albie hade utrymt redan på morgonen. Kudden låg ovanpå filttraven vid fotändan. Hugget i maggropen kom tillbaka. Det kändes konstigt att bädda Albies säng där hans storebror hade sovit så sent som i natt och som hädanefter var hans egen. Från och med nu delade han inte längre rum med småttingarna.

”Den är en smula svajig, men man sover skönt i den”, hade Albie sagt på morgonen och klappat handflatan mot den nakna madrassen.

”Håller du ett öga på mina *Action Comics*?” hade han frågat när Linus slagit sig ner bredvid honom. ”Jag lämnar kvar dem under sängen. Men se till att småttingarna inte kommer åt dem. De skulle bara göra en massa fläckar och hundöron och riva ut bilderna.”

Linus hade nickat allvarsamt.

”Simon behöver inte få veta.” Albie hade nickat upp mot överslafen. Linus hade fattat direkt vad han menade. Simon tyckte serier var barnsliga. Albie var tre år äldre än Simon, men precis som Linus gillade han seriemagasin. Albie var helt enkelt för stor för att tycka något var barnsligt.

”Och så vill jag be dig gå och köpa det nya numret varje månad.” Linus gjorde stora ögon när Albie trollade fram två dollarsedlar. ”Glöm inte det.”

”Klart jag inte gör!” Linus stoppade försiktigt ner de båda sedlarna i byxfickan. Han var stolt över att från och med nu vaka över Albies *Action Comics*-samling. Precis som Albie tyckte han bäst om serierna med Stålmannen. Albie sa att de var de bäst ritade, med fina färger. Här och där i marginalerna hade han tecknat av Stålmannen. Linus tyckte att han hade gjort det väldigt bra. Albie hade sagt att han ville bli serietecknare när kriget var slut.

Linus vek in filtarna och sträckte ut sig ovanpå sin nya säng. Han böjde sig ut över sängkanten så att han kunde kika in under sängen. Där låg de i två prydliga staplar, samtliga nummer i tur och ordning, från och med det allra första 1938. Han sträckte på armen och plockade till sig det senaste numret. På omslaget satt Stålmannen grensle över nosen på ett flygplan. Ett stort hakkors var ditritat på flanken. Stålmannen såg hotfull ut när han fattade tag i kragen på piloten. Han

var klart och tydligt hjälplöst förlorad. Från och med krigsutbrottet hade det alltid funnits med en serie där Stålmannen deltog i kampen mot nazisterna.

Stålmannen var bäst. Han kom från en annan planet och hörde framtiden till. Med den störste superhjälten på sin sida kunde de inte förlora kriget.

Linus vinklade tidningen. Från sidan var Stålmannen faktiskt ganska lik Albie med sitt mörka hår och locken i pannan. I synnerhet nu när Albie var nyklippt. Kort i nacken men med längre hår upptill.

”Var inte orolig. Jag ska hålla ett öga på din bror.” Stålmannen ger honom en blick från sidan utan att släppa taget om piloten.

”Lovar du det?” frågar Linus.

”Vår lilla hemlighet.” Stålmannen lägger vänstra pek-fingret mot läpparna och blinkar. ”Den här”, han skakar hastigt mannen fram och tillbaka, ”håller ju mun.” Piloten jämrar sig matt. En riktig fegis, det ser man med en gång. Flygplanet ryker. Motorn ger ifrån sig underliga läten. Piloten skriker till och bönar om nåd. Planet stört dyker.

”Vår lilla hemlighet!” Linus tvingas skrika för att överrösta bullret.

”Vad ligger du och gastar om för hemligheter?” Simon slog upp dörren med en smäll. ”Om du tänker börja barnsla dig kan du lika gärna gå tillbaka till småttingarna.” Han tog en tröja från skåpet och drog den över huvudet. I förbifarten kastade han en blick på Linus seriemagasin.

”Stålmannen! Jag trodde väl det. Så himla barnsligt.” Dörren smällde igen bakom hans rygg.

Linus brydde sig inte. Han lade tidningen över magen och vek in armarna under nacken. Han suckade belåtet. Obehaget i maggropen var så gott som borta.

3

”Varför har lukter inga namn?”

Linus satt ovanpå disken och tog en apelsin ur en låda. Ju oftare han kastade upp frukten i luften, desto mer luktade det apelsin runt omkring honom. Det var sent på eftermiddagen. Markisen var fälld över halva butiksrutan så att han bara kunde se mittpartiet på folk som gick förbi. Kroppar utan vare sig ben eller huvuden som passerade revy.

Han hade hjälpt pappa göra i ordning beställningarna, dem som han skulle bära ut för första gången efter skolan i morgon eftermiddag. Utöver skorna hade även hushållsmedlemmarnas uppgifter förskjutits i och med att Albie gett sig av. Linus tog över beställningsrundan från Simon, som i sin tur fick börja på postavdelningen vid tidningen där Albie arbetat. Nu när Linus räknades till de stora blev Max officiellt störst bland småttingarna och skulle därför från och med nu vara den som passade Wilke och Sis efter skolan.

Pappa svarade inte. Han veckade pannan medan han bläddrade igenom beställningskupongerna. Han brukade aldrig säga särskilt mycket. De få ord han förfogade över slösade han i regel på kunderna, och då blev det inte så många över till familjen.